

Ohlas první ruské revoluce na Třebíčsku

V současné době se sbírají a zpracovávají dokumenty, aby bylo možno vydat přehledné pojednání o historii dělnického hnutí na Třebíčsku. I když práce není dosud ani z poloviny skončena, je možno již dnes s určitostí říci, že třebíčské dělnické hnutí bylo nejen největší a nejlépe organisované na celé západní Moravě, ale že Třebíč se svým dělnickým hnutím byla střediskem, odkud byla poskytována pomoc při zakládání a řízení dělnických spolků v celé této oblasti Moravy.

Byla-li Třebíč pro své dobře organisované a revoluční dělnické hnutí nazývána »moravským Kladnem«, pak to byl název zcela přiléhavý. Vždyť třebíčské dělnictvo, stejně jako dělnictvo Kladenska, bylo ve svém revolučním boji a se svými požadavky vždycky daleko vpředu před oportunistickým, za požadavky mas pokulhávajícím vedením první dělnické — sociálně demokratické strany. Stejně tomu bylo v letech 1905—7, kdy první ruská revoluce pozvedla revoluční vlnu i na Třebíčsku.

Při vypuknutí první ruské revoluce v r. 1905 byla Třebíč již značně vyspělým průmyslovým městem. Průmysl kožedělný, koželužství a výroba obuvi, dosáhl zejména v 90. letech XIX. století obrovského rozvoje. V Třebíči bylo kromě továrny na kůže a obuv — K. Budišovský a synové, jež počátkem tohoto století zaměstnávala již na 1500 dělníků a patřila k největším kožedělným závodům v Rakousku-Uhersku, ještě mnoho dalších koželužských a obuvnických továren. Byly to zejména koželužny Subaků, Hassků, továrny na obuv Rie a Comp., pobočka vídeňské továrny Pollak a Comp. a řada dalších. Z celkového počtu 11 tisíc obyvatel v Třebíči na počátku XX. století odhadovalo okresní hejtmanství počet průmyslových dělníků asi na 4 tisíce.

Rychlý růst velkovýroby v té době již téměř zcela rozbil řemeslné podnikání v obuvnictví, takže z dřívějších mnoha desítek samostatných obuvnických mistrů byli na počátku tohoto století vlastně již jen domácí dělníci, pracující ve mzdě pro továrny (štukverkující dělnictvo). Tato část dělnictva měla ještě bídňější mzdy nežli dělnictvo pracující přímo v továrně, a pro zajištění holé existence byla nucena pracovat se členy rodiny 16 až 18 hodin denně.

Po stránce organizační mělo třebíčské dělnictvo již od r. 1888 (resp. 1885)

svou sociálně demokratickou organizaci a soc. dem. strana i její program se uplatňovaly ve dvou hlavních dělnických spolcích — v »Dělnické vzdělávací besedě« a ve spolku »Pokrok«. Organisačně podléhala Třebíč brněnské organizaci soc. demokracie. V Brně pak věnoval Třebíči mimořádnou pozornost i osobní pomoc Josef Hybeš, vynikající pracovník dělnického hnutí před první světovou válkou. Ba dokonce je správná domněnka okresního hejtmana v Třebíči z r. 1889, »že Hybeš vzal řízení trebičského dělnického hnutí do vlastních rukou.«

Od r. 1888, kdy boj trebičského dělnictva řídí již soc. dem. strana, roste aktivita všeho dělnictva. Třebíčtí zakládají řadu dalších soc. dem. organizací, zejména v Kamenici, v Brtnici, v Třešti, v Mor. Budějovicích, zajíždějí na schůze dokonce až na dnešní Havlíčkobrodsko a do Polné. Kromě hospodářských požadavků, které si vybojuvávají řadou stávek, začínají klást také požadavky politické, zejména pak uznání 1. května za den pracovního klidu, zkrácení pracovní doby a hlavní požadavek — zavedení všeobecného hlasovacího práva.

Již v r. 1893 pořádají řadu schůzí, na nichž se žádá všeobecné volební právo a v r. 1895 dochází v Třebíči ke schůzi pod širým nebem na Tržišti, kde přes 2 tisíce lidí volalo »Ven s volebním právem!« a nechtělo opustit schůzi rozpuštěnou komisařem, takže musilo zakročit bodákovým útokem četnictvo.

Světová hospodářská krise v letech 1900—1903 postihla i místní průmysl. Bylo mnoho nezaměstnaných a obec žádala povolení nouzových prací. Dochází ke stupňování boje dělnictva, k jeho radikalisaci.

Za takové situace se místní dělnictvo dovídá v r. 1905 o revolučních událostech v Rusku. První zprávy docházejí již v lednu r. 1905, a to zejména prostřednictvím brněnské »Rovnosti«, v Třebíči dělnictvem hojně čtené. Zprávy o ruské revoluci podněcují dělnictvo zejména k zesílení boje za všeobecné hlasovací právo. V místě se rozhořčení dělnictva soustředilo především proti poslanci zemského sněmu za stranu národně sociální, dr. Juliu Kofránkovi, který tak jako ostatně skoro všechna buržoasie, hlasoval proti demokratisaci volebního práva i do zemských sněmů.

K propuknutí nespokojenosti dochází v Třebíči teprve v říjnu r. 1905. Když v září r. 1905 došlo v Brně při zahájení zasedání zemského sněmu k velkým dělnickým demonstracím za všeobecné hlasovací právo, chystají se rovněž trebičtí sociální demokraté k podobným manifestacím. Strana národně sociální provádí však v té době velkou šovinistickou kampaň proti Židům a snaží se zneužít i národních citů dělnictva k těmto akcím. Je zajímavé, že trebičské dělnictvo se k takové akci, jako bylo vytloukání oken židovským občanům a pod., nedalo zneužít, ba dokonce využilo podobné demonstrace k manifestaci za všeobecné volební právo. Mluví o tom zpráva okres. hejtmana místodržiteli z 9. 10. 1905 (PR 594—255), v níž hejtmán oznamuje, že se ihned po brněnských výtržnostech v Třebíči rozšířily pověsti, že tu 7. a 8. října dojde také k demonstracím.

V neděli 8. října se pak konala schůze národních sociálů a na programu byly »Poslední události v Brně a český demokratický stát.« Večer se pak očekávala demonstrace proti Židům a Němcům. Zatím však, když se shromáždilo na náměstí asi tisíc lidí, prošel městem průvod sociálních demokratů, který cestou neustále rostl, a byla vykřikována hesla: »Pryč s Gautschem!«, »Pryč s kamarillou!«, »Ven se všeobecným hlasovacím právem!«, byly zpívány dělnické písně a průvod táhl do spolkových místností soc. demokratů. Hejtman pak doslova uvádí: »Tato demonstrace soc. demokratů všeobecně překvapila jako nečekaná, když se očekávaly demonstrace proti Židům a Němcům, nikoliv však manifestace za všeobecné hlasovací právo se strany soc. demokratů.«

V listopadu r. 1905 dochází v Třebíči k lavině demonstrací za všeobecné hlasovací právo. Již 6. listopadu žádá hejtman okresní velitelství četnictva, aby do Třebíče stáhlo všechny četníky z okresu, protože prý je možno u příležitosti zahájení zasedání říské rady očekávat demonstrace (PR 594—292). V listopadu k demonstracím za volební reformu skutečně došlo, a to každou sobotu a neděli. Velká demonstrace byla v neděli večer, 19. listopadu, kdy sociální demokraté uspořádali ohromný průvod městem. V průvodu byla nesena rakev, která představovala staré volební právo. Demonstračního průvodu se zúčastnilo přes 2 tisíce osob kromě přihlížejících. Bylo zřejmé, že sociální demokracie získává svým bojem za demokratická práva i v Třebíči příznivce v nejširších vrstvách obyvatelstva. Pod tímto tlakem také celá městská rada ve svém zasedání souhlasila s návrhem na volební reformu a všichni její členové dokonce podepsali petici, žádající zavedení všeobecného volebního práva.

Ale vedení soc. demokratické strany v době největšího rozmachu revolučního hnutí dalo vlastně povel k ústupu, když 6. listopadu 1905 po dohodě s vládními činiteli a spolu s představiteli buržoasních stran vydalo prohlášení, ve kterém důrazně vyzvalo lid k zastavení všech akcí a vyčkání dalších pokynů. Zároveň pak s buržoasními stranami vyhlásilo na den 28. listopadu jednodenní generální stávkou na podporu uzákonění všeobecného hlasovacího práva. Generální stávky tak mělo být použito v okamžiku, kdy stejně většina dělnictva byla získána sociální demokracií k boji za dosažení všeobecného hlasovacího práva. Byla tedy generální stávka, vyhlášená jako společná akce soc. demokratů s ostatními stranami, jakýmsi ventilem, jímž měla unikat bojovná nálada v lidových masách.

Ale dělnictvo se nechtělo spokojit jen uspořádáním generální stávky. Bylo rozhodnuto bojovat i dále. Svědčí o tom zejména i pečlivé přípravy na generální stávkou v Třebíči a další akce po stávce. Nálada ve městě byla tak hroživá, že okresní hejtman hned po demonstracích 19. listopadu, které již všechny politické strany provedly společně, žádal o zajištění vojenské asistence na dny 26. a 28. listopadu, kdy očekával největší akce.

V týdnu před generální stávkou kolovaly ve městě nejhrůznější pověsti a

všechno měšťáctvo bylo vystrašeno. Sociální demokracie pořádala schůze v okolních obcích a mluvilo se o tom, že v úterý 28. listopadu přijdou do Třebíče ozbrojení dělníci z venkova. Také všichni továrníci, živnostníci a obchodníci byli vyzváni, aby v den generální stávky uzavřeli své provozovny.

Demonstrace se konaly již v neděli 26. listopadu a téhož dne přijelo do Třebíče 250 vojáků z Kremže, poněvadž brněnská garnisona nesměla být oslabována v den generální stávky.

Generální stávka v úterý 28. listopadu byla skutečnou generální stávkou. Nikde se nepracovalo, ba i školní vyučování musilo být přerušeno. Průvod demonstrantů čítal na deset tisíc lidí a v jeho čelo se postavila postrašená městská rada, která ještě dva dny před tím slíbila věrnost okresnímu hejtmanovi. Na společném táboru lidu, hlídaném ozbrojenou vojenskou asistencí, bylo důrazně žádáno okamžité přijetí všeobecného volebního práva rakouským parlamentem a také městská rada prohlásila, že je v tomto požadavku solidární s dělnictvem. Poněvadž na den generální stávky bylo povoláno vojsko, chtělo dělnictvo demonstrovat proti zákroku hejtmanství ještě v neděli 4. prosince.

K manifestaci však došlo až o týden později, 10. prosince. Uspořádal ji soc. dem. spolek »Pokrok« v »Národním domě«, kde k 1200 posluchačů promluvil dr. Svoboda z brněnského ústředí soc. demokracie. Mluvil na téma »Prohlášení ministerského předsedy v záležitosti volební reformy a panská sněmovna.« 4. listopadu 1905 totiž rakouská vláda, aby utišila revoluční vlnu, prohlásila, že bude zavedeno všeobecné hlasovací právo. 17. listopadu pak z Ruska přišla zpráva o carově manifestu, jež byla signálem k největším akcím dělnictva za uskutečnění všeobecného práva hlasovacího.

Za nadšeného souhlasu bylo na schůzi prohlášeno, že v případě pokusů o odložení projednání volební reformy v únoru 1906 panskou sněmovnou použije dělnictvo svého »posledního legálního prostředku k prosazení svého požadavku, totiž politické generální stávky. To by byl poslední klidný prostředek, který prý podle přesvědčení řečníkova má zajistit dělnictvu vítězství v boji proti privilegovaným třídám, jinak prý v případě jeho ztroskotání to prý může vést k revoluci,« uváděl ve své zprávě komisař okr. hejtmanství (PR 594—327 z 11. 12.).

Zápis o této schůzi a s nadšením přijaté prohlášení o generální stávce, případně o výbuchu revoluce, svědčí o tom, že dělnictvo i v Třebíči bylo rozhodnuto po příkladu ruského proletariátu dosáhnout uskutečnění svých politických požadavků za každou cenu.

Že i na venkově probíhalo velmi silné hnutí za uskutečnění demokratických práv a svobod občanů, o tom podává důkaz též zpráva, v níž se uvádí, že se ve venkovských obcích — v Náměšti, ve Starči a v Okříškách — rovněž konaly velmi četně navštívené schůze o změně volebního práva a že se tam živě diskutovalo o vládním prohlášení.

Těmito akcemi dosahoval ohlas ruské revoluce na Třebíčsku svého vrcholu. Postupně se od požadavku všobecného volebního práva přecházelo k požadavku »samostatného českého demokratického státu« a volalo se po změně ústavy. Podnět k tomu daly opět události v Rusku, kde car přislíbil konstituci a svolání dumy.

Na den 22. ledna 1906, tedy na den 1. výročí vzniku ruské revoluce, svolal spolek »Pokrok« veřejnou schůzi, o které komisař okres. hejtmanství napsal (PR 594—35): »Politický spolek »Pokrok« v Třebíči uspořádal dne 22. ledna 1906 večer veřejnou schůzi s programem: 1. Situace dělnictva, 2. Všeobecné rovné právo hlasovací, 3. Ruská konstituce, aby byly jednak projednány místní mzdové poměry a volební právo, jednak aby vyjádřili sympatie pro ruskou revoluci.« Komisař pak nezapomněl dodat, že bylo posíleno četnictvo a vykonána všechna opatření k udržení »klidu«.

V prvních měsících roku 1906 přechází bojové odhodlání pracujících v ostré boje stávkové. První stávka toho roku propuká již 24. ledna v truhlářském závodě Vaňkově. I když dělníků v tomto závodě bylo pouze 14, byla stávka velmi prudká, stala se předmětem diskusí mezi dělnictvem a těchto několik truhlářských dělníků bylo příkladem pro všechno ostatní dělnictvo. O prudkosti této stávky svědčí sama úřední zpráva komisaře okres. hejtmanství (PR 594—57 z 8. 2.): »Oznamuje se místodržitelství, že dne 24. ledna 1906 zastavili truhláři v závodě Jana Vaňka v počtu 14 lidí práci, když jmenovaný odmítl jejich požadavek zkrátit pracovní dobu na 10 hodin denně. Všechny pokusy o zprostředkování ztroskotaly. Protože všichni dosud ve stávce vytrvávají, najal Vaněk několik cizích pomocníků, kteří však stávkujícími byli na ulici insultováni. Musí být při cestě do a z práce chráněni četnictvem, poněvadž místní policie se v této věci zachovala zcela pasivně. Tři výtržníci byli včera předáni okresnímu soudu.«

Krátce nato vstupují do stávky obuvničí dělníci, pracující u firmy Zinkaizl. A že nejde jen o požadavky několika desítek dělníků pracujících u této firmy, ale že jejich požadavky jsou totožné s požadavky všeho obuvnického dělnictva, o tom opět nejlepší důkaz podává zpráva okr. hejtmanství zem. místodržiteli (PR 594—63 z 12. 2.): »Již před několika týdny se v Třebíči rozšířily pověsti o tom, že zdejší obuvničí pomocníci dělají přípravy k zastavení práce.

Tyto pověsti se dnešního dne skutečně potvrdily, protože obuvničí dělníci v továrně firmy K. Zinkaizl v Třebíči, v počtu 40 osob, dali majiteli firmy své podmínky, na jejichž splnění je vázáno další jejich setrvání v práci.

Požadavky dělníků sestávají ze zkrácení pracovní doby o jednu hodinu a zvýšení mezd o 30 procent. Dnes dopoledne se shromáždili všichni obuvničí továrníci v zasedací síni radnice, aby k daným podmínkám zaujali své stanovisko. Bylo usneseno snížit pracovní dobu na 10 hodin denně, ovšem bez přestávky na snídání a svačinu, druhý požadavek o zvýšení denní mzdy byl odmítnut. Toto rozhodnutí bude odpoledne ve 3 hodiny sděleno výboru, dělníky

zvolenému, a s ním bude vyjednáváno. Výsledek tohoto jednání bude sdělen majitelům podniků, kteří se opět večer v 6 hodin sejdou.

Je málo naděje, že mezi dělníky a zaměstnavateli dojde k vyrovnání této záležitosti, poněvadž dělníci jsou pevně rozhodnuti si přijetí těchto podmínek ve všech podnicích vynutit.

Avšak také majitelé závodů se prohlásili solidárními a dohodli se ve všech továrnách a dílnách ihned zastavit práci a dělníky neprodleně z práce propustit, kdyby se chtěli i v jiných podnicích dožadovat splnění uvedených podmínek. Situace musí být považována za krajně vážnou, a kdyby došlo skutečně k tomu, že bude ve všech podnicích zastavena práce, mohlo by dojít k velkým nepokojům a výtržnostem.« Hejtman pak žádá o posílení četnictva alespoň 25 muži z jiných okresů.

Fabrikanti zřejmě nemohli riskovat zastavení práce a proto přece jenom došlo k dohodě dělnictva u firmy Zinkaizl a na ujednané podmínky přistoupili i ostatní podnikatelé. Došlo ke snížení pracovní doby na 10 hodin denně a ke zvýšení mezd a to těm, kteří vydělávali pod 14 korun týdně o 6 procent, kteří vydělávali nad 14 korun o 4 procenta.

Tímto částečným úspěchem však nebylo zastaveno bojové odhodlání místního dělnictva, ba naopak, úspěch přiměl dělnictvo ke stupňování boje. Třebíčské dělnictvo se zejména s velkou pečlivostí připravovalo na oslavu 1. máje.

Při odvodech v březnu r. 1906 došlo k protimilitaristickým projevům odvedenců, jak o tom svědčí zpráva okr. hejtmanství z 15. března (PR 594—91): »Při odvodech ve zdejší obci dostavilo se 6 odvodem povinných z města Třebíče na místo odvodů s černými páskami na klopách a kloboucích. Byli to: František Chalupa, zámečnický pomocník z Třebíče, František Kavalec, krejčovský pomocník z Třebíče, zaměstnaný v Rohatci, František Němec, pokrývačský pomocník z Třebíče, Antonín Nováček, holič z Třebíče, Emanuel Saturka, holičský pomocník z Třebíče a Josef Němec, koželužský tovaryš z Podklášteří, kteří jsou známi jako členové sociálně demokratické strany. Jmenovaným byly pásy přítomnými četníky odebrány a bylo proti nim, stejně jako proti neodvedenému Frant. Chalupovi, který černé pásy připjal ještě několika dalším rekrutům, učiněno oznámení...«

Sociálně demokratická organizace v Třebíči konala již rozsáhlé přípravy na oslavu prvního máje. Prvním květnem vyvrcholilo bojové odhodlání místního proletariátu, který předložil k oslavě Svátku práce všem místním továrníkům požadavky, jež tvořily základní potřeby místního dělnictva. Samotná májová manifestace pak měla především sloužit k podpoře hlavního požadavku — uskutečnění všeobecného volebního práva. S prvním májem byly tedy spojovány jak místní požadavky, tak i požadavek základního občanského práva.

O požadavcích dělnictva napsal místní nár. sociální týdeník »Hlasy ze západní Moravy« v č. 18 ze dne 27. dubna 1906: »Strana soc. demokratická

dopsala zdejšími továrnám na kůže, že žádá, by továrníci na 1. května zastavili práci v továrnách a jestli by k tomuto požadavku nepřistoupili, mají nemilé následky sami sobě připočísti; o několik dní později obdrželi vyrábitelé obuvi podobné přípisy z téže strany s vyhrůžkou, jestli na 1. května dělníkům volno nedají, že práci zastaví.

Nemile dotčeni těmito vyhrůžkami, kterých si zaměstnavatelé vzhledem ke svému jednání z minulých let nikterak nezasloužili, sešli se dne 25. dubna podepsaní majitelé továren a závodů na kůže a obuv a usnesli se takto: 1. Na dopisy organisace soc. demokratů vůbec se neodpoví a vyhlásí se ihned ve všech závodech, že se prvního května pracuje jako každý jiný den. 2. Kdo z dělníků se do práce nedostaví, aniž by měl zákonitou příčinu, bude z práce propuštěn.« Pak následují podpisy továrníků.

Požadavky, jež předložilo dělnictvo továrníkům k 1. máji a jež tolik rozhněvaly fabrikanty, byly totiž nemalé: »1. Zvýšení mzdy o 15 procent pro vnitř zaměstnané dělníky a dělnice. Dělnictvu mimo továrnu pracujícím (štukverkujícím) budiž zvýšena mzda o 25 procent. Ti šéfové, kteří církevní svátky svému dělnictvu neplatí, příště jim hrazeny budtež! 2. Uznání odborové organisace a důvěrníků organisací zvolených. 3. První květen uznává se jako svátek dělnictva a nebude v ten den pracováno. 4. Ti dělníci, jakož i důvěrníci, kteří k vůli sporům výpověď z práce obdrželi, nebudou propuštěni a výpověď se vezme zpět, zároveň se zavazují, že po dobu šesti měsíců žádného nepropustí dělníka pro poslední mzdový spor.« (Z prohlášení stávkového výboru v místním tisku).

Není divu, že takové smělé požadavky fabrikanty rozzuřily. Někde pak došlo k tomu, že důvěrníci, kteří předložili tyto požadavky jménem dělnictva, byli ihned z práce propuštěni.

Odmítavé a urážlivé stanovisko továrníků si dělníci nedali líbit. V předvečer prvního máje bylo na velké schůzi dělnictva rozhodnuto, že veškeré obuvnické dělnictvo vstoupí dnem 1. května do stávky a bude trvat na splnění předložených požadavků.

Poněvadž obuvnickí dělníci tvořili většinu místního proletariátu, šlo o rozsáhlou akci, neboť do stávky vstoupilo přes 1.500 dělníků.

K vedení stávky přijel do Třebíče sám předseda ústřední správy Spolku obuvníků v Rakousku Jindřich Möller z Vídně a brněnská soc. demokracie vyslala do Třebíče Tuzara.

První máj roku 1906 byl tedy v Třebíči slaven ve znamení stávky obuvníků. Na májové manifestaci soc. demokratů, konané za asistence 60 četníků, promluvil o volební reformě redaktor brněnské Rovnosti Toužil.

Stávka obuvnického dělnictva, zahájená 1. květnem 1906 a rozpoutaná pod vlivem boje ruského proletariátu, vešla do historie dělnického hnutí v Třebíči jako jedna z jeho nejskvělejších kapitol. Stala se totiž největší stávkou tře-

bíčského dělnictva v období do první světové války, neboť trvala přes půl roku a skončila vítězstvím ševců nad fabrikanty.

Veškeré obuvnické dělnictvo v Rakousku plně podporovalo boj svých třebíčských soudruhů, neboť Třebíč byla tehdy vlastně největším střediskem obuvnického průmyslu v Rakousku. Stávka mohla být proto tak dlouho vedena, že do Třebíče přicházely peněžité podpory ze všech částí Rakouska, takže stávkový výbor mohl stávkujícím vyplácet dlouhou dobu podpory.

Obuvnická stávka byla středem pozornosti nejen Třebíče, ale i celého okolí. Všechno obyvatelstvo, i neproletářské vrstvy, sympatisovalo s dělnictvem. Ba dokonce ani místní týdeníky, národně sociální »Hlasy ze západní Moravy«, které ještě těsně před stávkou psaly o »zbytečném krveprolévání v Rusku«, a křesťansko-sociální »Stráž« se neodvážily psát proti stávce a byly dokonce nuceny v každém čísle otiskovat situační zprávu stávkového výboru, podpísanou J. Möllem. Neodvážily se odmítnout stávkovému výboru žádost o uveřejňování situační zprávy a proto uváděly, že tak činí »jenom v zájmu žurnalistickém« a »v dobrém úmyslu, abychom přispěli ku smírlivé náladě na obou stranách...«

Stávkový boj byl velmi ostrý. Místní továrníci uzavřeli mezi sebou dohodu, které říkali kartel, a do čela svého sdružení proti stávkujícím zvolili ředitele borovinského závodu Marka, který se snažil zlomit stávku brutálními prostředky. Koncem května vydali továrníci provolání k dělnictvu, v němž oznámili, že neuznávají žádné dělnické organizace a důvěrníky, vyzvali dělnictvo k nastoupení do práce, a že teprve potom budou ochotni vyjednávat, a to jenom s lidmi, které sami určí za důvěrníky dělnictva.

Odhodlali se dokonce zvláštním způsobem organisovat stávkokazectví. Vyzvali domácké dělníky z okolních vesnic, aby si přišli do továren pro práci, a spoléhali, že tito dělníci, kteří byli vždy ochotni pracovat za nižší mzdu, pomohou zlomit odpor stávkujících. Ale málokterému z těchto přespolních stávkokazů se podařilo přinést si materiál domů. O to se postaraly hlídky stávkujících, rozestavěné na výpadoých silnicích z města, které stávkokazům materiál zabavovaly a ničily. Fabrikanti proto zvolili nový způsob. Dali rozvázet materiál ševcům po vesnicích na povozech doprovázených četnickou asistencí. Docházelo pak k útokům stávkujících na tyto povozy, byl ničen a rozřezáván materiál přímo na povozech a docházelo ke střetnutí stávkujících s četnickými hlídkami.

V červnu roku 1906 docházelo v českých zemích k novým demonstracím dělnictva, které bylo nespokojeno průtahy s volební reformou. Tomuto hnutí se dostávalo podpory novou revoluční vlnou v Rusku, vyvolanou rozpuštěním dumy. V tomto období se již v Třebíči nedaří ani národním sociálům, ani křesťanským sociálům rozbít jednotu dělnictva, které bylo v celém svém složení rozhodnuto vynutit si všeobecné volební právo.

O tom, jaká byla situace v Třebíči, opět výmluvně hovoří zpráva okresního

hejtmana místodržitelství z 29. června, v níž hejtman píše (PR 594—184): »Odvolávám se na výnos z 20. června 1906 č. 4951/Pr a dovoluji si oznámit, že mezi sociálně demokratickým, jakož i česko-národním dělnictvem v Třebíči se připravuje uspořádání protestních projevů pro případ, že by parlamentní jednání ve věci volební reformy mělo být zdrženo, nebo kdyby pro dělnickou stranu nemělo být uspokojivě řešeno.

Zejména se zamýšlí uspořádat všeobecnou stávkou.

Zda se ke shora uvedeným stranám připojí také křesťansko-sociální dělnictvo, není dnes ještě jisté, dá se však očekávat.

V takovém případě by vstoupilo do stávkou v Třebíči asi 4.000 dělníků.

Věnuji tomuto hnutí plnou pozornost a v případě všeobecné stávkou, nebo kdyby měly být uspořádány větší protestní manifestace, zamýšlím použít vojenské pomoci (oddíl pěchoty), kterou bych si v daném okamžiku vyžádal telegraficky, případně telefonicky, kdyby k udržení pořádku a klidu nevystačily prostředky, které mám k dispozici (stažení četnictva).«

Hejtmanova zpráva tedy plně potvrzuje skutečnost, že se soc. demokratickému dělnictvu podařilo v boji za všeobecné volební právo sjednotit celou dělnickou třídu. A že záleželo skutečně jen na tom, aby ústřední vedení sociální demokracie dovedlo vést revoluční masy dělnictva, že i v Třebíči stačila jen jiskérka, aby vznítila napjaté revoluční ovzduší, o tom svědčí i takový fakt, že městská rada žádala přepisem z 18. srpna hejtmana Procházku, aby upustil od dekorování členů hasičského sboru medailemi J. Veličenstva na náměstí a aby je provedl v úředních místnostech, »poněvadž při nynější pohnuté době, když myslí značné části obyvatelstva dlouho trvající stávkou jsou neobyčejně podrážděny, každý větší shluk lidí přináší s sebou obavu, že by mohlo při něm dojít netoliko ku demonstracím, nýbrž snad i ku povážlivým výtržnostem.«

Skvělá jednota dělnictva v dobře vedené stávce přinášela své ovoce. Postupně se během srpna začínalo pracovat v některých továrnách, jejichž majitelé přijali podmínky stávkujících. A že dělnictvo volilo skutečně vhodnou chvíli k zahájení stávkou, o tom svědčí na př. i zpráva, kterou uveřejnil místní týdeník Stráž ve svém 33. čís. z 10. srpna pod titulkem »Továrník obuví v Třebíči zničen stávkou«. V článku se uvádí: »...Továrníci jsou uváděni do povážlivé krise, i obyvatelstvo tím trpí. V poslední době se událo zde několik úpadků. Velkou sensaci vyvolává nyní zmizení obuvnického továrníka Maxe Elsnera. Teprve 3. srpna po trapném čekání dostali příbuzní Elsnerovi od něho psaní ze Zábřehu v Charvatsku. Ve svém psaní vyličuje uprchlý továrník svůj zoufalý finanční stav, způsobený tříměsíční stávkou a praví, že proto byl nucen uprchnouti. Dluhy uprchlého továrníka činí 80.000 korun.«

Velmi zajímavým faktem je, že se třebíčské soc. dem. dělnictvo nedalo svést k nacionalistickým, šovinistickým provokacím a mělo velmi dobrý, soudružský poměr k dělnictvu všech národností. Sama skutečnost, že i stávkou v r. 1906 vedl

v Třebíči ještě rakouský vídeňský Spolek obuvníků, zatím co se v pražském ústředí tohoto odborového spolku již projevovaly silně nacionalistické, separatistické tendence, ukazuje zdravé, internacionální smýšlení třebíčských dělníků. A zatím co v první době stávky se místní nár. sociálové a křesťanští sociálové zdržovali útoků proti sociálním demokratům, dávají se již v srpnu do boje proti nim, když zjistili, že se soc. demokratům podařilo vytvořit jednotu všeho dělnictva. Namlouvají dělníkům, kteří nejsou členy soc. dem. strany, že stávka je výlučně věcí soc. demokratů, kterým prý ostatně sedli na lep, a že prý soc. demokraté jsou proti odtržení do Vídně, poněvadž stále ještě poslouchají vídeňské odborové ústředí. Útočí tak i v článku »Hlasů ze západní Moravy« v č. 34 ze 17. srpna: »... Každý soudný člověk musí jen politovat ty soudruhy, kteří ještě dnes neprohlédli celý manévr tento. Vždyť i na sjezdě obuvnického dělnictva v Praze padla ostrá slova proti vídeňskému svazu z úst předáka strany Johanise. Vytýkáno bylo Vídni, že není schopna dělnictvo vést a žádáno odtržení od Vídně. Jen třebíčské dělnictvo dělá dobrovolného berana Vídni a pracuje velkokapitálu do rukou...«

Ale hned v následujícím čísle musily »Hlasy ze západní Moravy« uvést zprávu stávkového výboru, v níž se podotýká, že na poslední schůzi stávkujících bylo rozhodnuto: »Dělnictvo ve stávce vytrvá, byť by třeba ještě čtvrt roku trvalo.«

V září r. 1906, v pátém měsíci stávky obuvníků, se stávka ještě rozšířila, když do stávky vstoupili 21. září jircháři pracující u firmy Alexander Novák. Stávka nebyla vedena za vyšší mzdy, ale byla zahájena ze solidarity s dělníky stávkujícími v jirchárně firmy Roman Albrecht a syn ve Svitavách, neboť třebíčští jircháři zjistili, že firma Novák převzala vydělávání kůží pro tuto firmu, jejíž dělnictvo stávkovalo.

V říjnu roku 1906 pak skončila ševcovská stávka, největší a úspěšná stávka v období do první světové války v Třebíči, k níž bylo třebíčské dělnictvo povzbuzeno revolučním vystoupením ruského proletariátu. Dělnictvo ustoupilo pouze od jediného svého požadavku, a to od přímého povolení a proplácení 1. května jako svátku.

Když pak pod tlakem demonstračního vystoupení a velké stávkové vlny byl volební výbor donucen, aby 4. října r. 1906 odhlasoval všeobecné, rovné, tajné a přímé hlasovací právo, upadala revoluční vlna i na Třebíčsku. Vedení sociální demokracie nedovedlo dokázat dělnictvu, že tím boj není skončen.

Z uvedeného je zřejmo, že tak jako ve všech střediscích dělnického hnutí, tak i na Třebíčsku pod dojmem první ruské revoluce vzrostla neobyčejně aktivita dělnictva a širokých lidových mas v letech 1905 a 1906, které však vedení sociální demokracie nedovedlo využít. Zatím co si vedení soc. demokracie kladlo za cíl dosáhnout pouze všeobecného volebního práva, šly požadavky dělnictva mnohem

dále nežli požadavky vedení strany. I sám přehled událostí na Třebíčsku ukazuje, že dělnická třída byla schopna i zde vést boj za demokratická práva a svobody, že byla schopna postavit se do čela národně osvobozenického boje. Povzbuzena revolučním bojem ruského proletariátu i dělnická třída na Třebíčsku byla vyburcována a začala dorůstat své dějinné úloze »stát se základem moci ve státě«, jak charakterisoval tehdejší situaci s. Zápotocký v románě »Bouřlivý rok«.

Svým bojem za dosažení základních občanských práv získala si sociální demokracie mnoho sympatií. Značný vzrůst sympatií k soc. demokracii na západní Moravě se projevil již ve volbách do zemského sněmu konaných v listopadu r. 1906. Do zemských sněmů se volilo ještě podle starého volebního práva, podle něhož vlastně dělnictvo nemělo hlasovací právo. A přece i v těchto volbách vyšla soc. dem. strana jako druhá v obvodu okresů Třebíč, Vel. Meziříčí a Bíteš, Jihlava, Telč, a poměr hlasů v užší volbě mezi křesťansko sociálním kandidátem Jíllem a soc. dem. Toužilem byl 12.925 hlasů ku 10.344 hlasům. V rozhořčení nad takovým nečekaným úspěchem soc. demokratů napsala Stráž v č. 47 ze 17. listopadu 1906: »Nejhorší výsledek pro naši stranu byl v Želetavě při volbě 18. t. m. pro Jílka 6 hlasů (při první volbě dle zprávy jen 2 hlasy — tedy i kostelníci tam volili soc. demokrata, čítáme-li 2 hlasy od kněží tamějších) a soc. demokrat Toužil 241 hlasů.«

Ve volbách do říšského sněmu v r. 1907, kdy se volilo již podle nové volební reformy, byl pak poslancem za městskou skupinu uvedeného volebního obvodu zvolen redaktor Rovnosti Svoboda.

Volební vítězství soc. demokracie bylo ohromným překvapením pro buržoasní strany. I když v důsledku volebního systému se velké vítězství soc. demokracie neprojevilo v počtu zvolených poslanců (na Moravě měli soc. demokraté jen 5 říšských poslanců), přece jenom ukázalo, že soc. demokracie se stala nejpočetnější politickou stranou a to i na Moravě, která až do té doby byla doménou klerikálů.

Vítězství sociální demokracie bylo důsledkem jejího boje za dosažení politických a národních svobod, a bylo také třeba, aby sociální demokracie tohoto úspěchu využila k pokračování boje za národní a sociální osvobození. Zvlášť vhodná doba k tomu byla v roce 1907, kdy po volebním vítězství znovu začalo mezi dělnictvem oživovat revoluční odhodlání, povzbuzené první revolucí ruského lidu. Tentokrát revoluční nálada rostla ještě pod dojmem úžasného růstu cen všech životních potřeb a dosáhla vrcholu opět v podzimních měsících r. 1907, kdy ceny znovu rychlým tempem vzrůstaly.

Sociální demokracie však svou vedoucí úlohu v dělnickém hnutí promarnila. Namísto organisování dělnictva a všech pokrokových vrstev obyvatelstva proti Rakousko-Uhersku, omezila se pouze na podávání návrhů na protidrahotní opatření v rakouském parlamentě.

Shodou okolností se o návrhu protidrahotných opatření v rakouském parlamentě jednalo v den 2. výročí generální stávky — 28. listopadu 1907. Rozhořčené dělnictvo s napjetím očekávalo výsledek hlasování. A když v parlamentě byl návrh soc. demokratů zamítnut, propukla znovu revoluční vlna.

V Třebíči již několik dnů před 28. listopadem 1907 docházelo vždy večer k demonstracím dělnictva. Když se pak 29. listopadu 1907 ráno rozlétla jako blesk zpráva o tom, že návrh na protidrahotní opatření byl v parlamentě zamítnut, došlo téhož dne k tak prudkému vystoupení dělnictva a srážkám s četnictvem, že je okresní hejtman prohlásil za povstání. Sama hejtmanova zpráva mluví o tom, že četnictvo jen s největším úsilím a za pomoci zbraní mohlo zlikvidovat tuto demonstraci, při níž dělnictvo používalo kamení. Byl již dokonce vydán rozkaz ke střelbě do demonstrantů, a jen náhodou nedošlo ke krveprolití. Raněných bylo mnoho a na 90 zatčených. Hned příštího dne pak dorazila do Třebíče opět vojenská asistence, tentokrát 250 mužů pěšího pluku č. 8 z Brna.

V krátkosti vylíčené události třebíčské ukazují, že nejen v hlavních průmyslových centrech, ale i v menších místech došlo v letech 1905—1907 pod mocným vlivem ruské revoluce k rozmachu revolučního hnutí za národní a sociální osvobození. I v Třebíči se sociální demokracie stala na čas vedoucí silou všelidového hnutí a zatlačila dočasně vliv nacionalistické buržoasie na nejširší vrstvy pracujících.

Ukázalo se však, že sebesilnější dělnická třída není schopna vést pracující lid k vítězství, nemá-li ve svém čele revoluční stranu, vyzbrojenou bojovnou marxistickou teorií. A takovou stranou soc. demokracie nebyla.

Český proletariát se však v tomto prvním rozhodném střetnutí s buržoasií mnohému naučil. Když pak po příkladu ruských bratří, kteří ve své Velké říjnové revoluci jako první zvítězili nad buržoasií, usiloval o vytvoření socialistické republiky, vytvořil si skutečnou revoluční proletářskou stranu — Komunistickou stranu Československa, s níž také vítězně dokončil svůj hrdinný boj proti kapitalismu.

Poznámka: Čísla dokumentů, uvedená v závorkách, jsou čísla písemných dokumentů podle zařazení v okres. archivu v Třebíči.

Widerhall der ersten russischen Revolution im Bezirke Trebitsch

Die erste Revolution des russischen Proletariats im Jahre 1905 hatte bedeutenden Einfluss auch auf die Aktivität der Arbeiterschaft in der Umgebung von Trebitsch, damals dem Zentrum der Arbeiterbewegung in Westmähren. Unter der Führung der damaligen sozialdemokratischen Partei nahm auch die Trebitscher Arbeiterschaft den Kampf um Erreichung des allgemeinen Stimmrechtes auf. Die Hauptwelle von Demonstrationen begann in November 1905 und es musste damals gegen die Arbeiterschaft eine Militärassistenz einschreiten. Auch im November 1907 wurde gegen die Arbeiterschaft wegen »Aufstand« Militärassistenz einberufen. An Stelle der Demonstrationen beginnen im Jahre 1906 heftige Streikkämpfe. Am 1. Mai 1906 trat die Trebitscher Arbeiterschaft in einer der größten Streike in der Geschichte der hiesigen Arbeiterbewegung ein. Der Streik dauerte beinahe 6 Monate und endete für die Arbeiter siegreich. Die Arbeiterschaft wurde Führer der allgemeinen Volksbewegung und es gelang ihr die Wirkung der nationalistischen Burgeoisie auf die Schichten der Werktätigen auf einige Zeit zu verdrängen. Die Arbeiterschaft war auch zur Durchführung eines Generalstreikes entschlossen. Die Wirkung der Arbeiterschaft auf die Volksmassen machte sich auch in den Wahlen im Jahre 1907 bemerkbar. Im südwestlichen Gebiete von Mähren erreichte die Sozialdemokratie eine bedeutende Stimmenanzahl. Die Forderungen der hiesigen Arbeiterschaft überschritten weit den Rahmen der Forderungen der sozialdemokratischen Führung. Infolge der opportunistischen Führung der Sozialdemokratie blieb auch hier die revolutionäre Entschlossenheit der Arbeiterschaft unausgenützt. Die Sozialdemokratische Partei war unfähig die Arbeiterschaft zum Nationalbefreiungskampfe zu führen.